

Innlegg i seminar samisk immateriell kulturarv 14.-15.10.2013

Samisk tradisjonell kunnskap som immateriell kultur

ved Anne Karen Hætta, Árbediehtu-prosjektet, Sámi allaskuvla

Árbediehtu-prosjektet

Árbediehtu hovedprosjekt, er et 4-åring prosjekt. Hovedprosjektet begynte i fjor, og avsluttes i 2015. Det er finansiert gjennom FAD (fornyings-, administrasjons- og kirke departementet) og Sametinget, og det er Samisk høgskole som er prosjektansvarlige. Árbediehtu-prosjektets mandat er å innhente, dokumentere og systematisere samisk tradisjonell kunnskap i Norge, særlig når det gjelder naturforståelse og naturbruk. På lengre sikt er det et mål at tradisjonell kunnskap skal være dokumentert, slik at den kan inngå i grunnlaget for beslutningsprosesser.

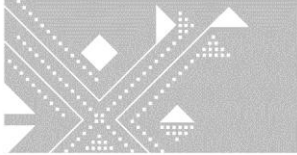
Árbediehtu-hovedprosjekt bygger på et pilotprosjekt som ble gjennomført 2008-2011. Pilotprosjektet var definert som samfunnsmessig kapasitetsutviklingsprosjekt for samer som urfolk. Partnere i pilotprosjektet var Árran, Saemien Sijte, RiddoDuottarMuseat, Mearrasámi diehtoguovddáš, Fávllis-prosjektet.

Bakgrunnen til at prosjektet ble satt i gang, var at gjennom ratifiseringen av FN-konvensjonen om biologisk mangfold i 1993 har Norge forpliktet seg til å ivareta samers og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskaper knyttet til biologisk mangfold. Dette er også omtalt i Naturmangfoldsloven fra 2004. Disse konvensjonene er også grunnen til at vårt arbeid med tradisjonell kunnskap er fokusert på den delen av kunnskap som er knyttet til biologisk mangfold. Også UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven (2003) og UNESCOs konvensjon om et mangfold av kulturuttrykk (2005) ligger i bakgrunnen til opprettelsen av prosjektet.

Definisjon immateriell kulturarv

Når vi ser på definisjonen av immateriell kulturarv i konvensjonens artikkel 2.1, brukes det mye som sammenfaller med hvordan man forklare hva tradisjonell kunnskap er:

Artikkel 2.1: «*Immateriell kulturarv*” betyr **praksis, fremstillinger, uttrykk, kunnskap, ferdigheter – samt tilhørende instrumenter, gjenstander, kulturgjenstander og kulturelle rom** – som samfunn, grupper og, i noen tilfeller, enkeltpersoner anerkjenner som en del av sin kulturarv. Denne immaterielle kulturarven, som **er overført fra generasjon til generasjon, blir stadig gjenskapt** av samfunn og grupper i relasjon til deres miljø, **i samspill med naturen** og med deres historie og gir dem en følelse av identitet og kontinuitet, noe som fremmer respekt for kulturelt mangfold og menneskelig kreativitet. I forbindelse med denne konvensjonen tas kun i betraktning immateriell kulturarv som er forenlig med de eksisterende internasjonale

menneskerettighetsinstrumentene og kravene om gjensidig respekt mellom samfunn, grupper og enkeltpersoner samt en bærekraftig utvikling.

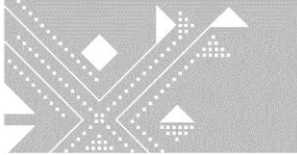
Temaområder innen immateriell kulturarv

Tradisjonell kunnskap og også samisk epistemologi, blir videre beskrevet som kunnskap som er veldig holistisk, og den ser sammenhenger mellom ulike fenomen og elementer i naturen og at alt egentlig er knyttet sammen. Derfor er det også naturlig at tradisjonell kunnskap egentlig favner alle temaområdene som er foreslått av UNESCO.

- (a) *Muntlige tradisjoner og uttrykk og språk* er en helt vesentlig del av tradisjonell kunnskap, ettersom den er muntlig, og det er gjennom språk og muntlig tradisjon at denne kunnskapen kommer til uttrykk. Men også i selve språket og fagterminologien til kunnskapsbærere ligger det veldig mye spesialisert og spesifikk kunnskap om naturen og bruk av den. Derfor stiller vi også spørsmålsteget ved at man i definisjonen av dette temaområdet sier at språk alene ikke dekkes av konvensjonen.
- (b) Under *utøvende kunst* finner vi bl.a. joik, som også kan formidle tradisjonell kunnskap. Gjennom joik kan bl.a. naturforståelse komme til uttrykk gjennom beskrivelse av natur, dyr og mennesker og forholdet mellom dem. Videre kan man også joik fortelle om f.eks. bruk av områder, og dets egenskaper.
- (c) *Sosiale ferdigheter, ritualer og høytidsfester*, er heller ikke adskilt fra tradisjonell kunnskap. Her kan man f.eks. trekke fram ritualer og skikker som er nevnt i forbindelse med innlandsfiske i Kautokeino, der det fortelles om hvordan folk pleier å ofre eller be for fiskelykke, eller at man må takke eller signe fiskevannet for fangsten man har fått.
- (d) *Kunnskap og praksis som gjelder naturen og universet* er det temaområdet som Árbiediehtu klart kommer inn under.
- (e) *Tradisjonelt håndverk* omfatter duodji, og det er også noe som er nært knyttet opp mot naturbruk. Man har f.eks. kunnskap om henting og bearbeiding av materialer, man har byggetradisjoner og laging av redskaper.

Hva gjøres ved Samisk høgskole?

Ved Samisk høgskole er det over lang tid blitt forsket på temaer som hører inn under samisk immateriell kulturarv som for eksempel duodji og tradisjonell kunnskap. Vi tilbyr også formell utdanning innen en rekke av fagområdene. Vi har bl.a. bachelor- og masterprogram i duodji, bachelorprogram i reindrift, studier i joik og fortellerkunst, samisk matkultur, og tradisjonell kunnskap. I tillegg er også tradisjonell kunnskap, samisk kultur, språk, bruk av joik og fortellertradisjoner en integrert del i våre andre studier som lærer- og førskolelærer- og journalistutdanningen.

I høst ble et nytt studie satt i gang, nemlig studiet i tradisjonell kunnskap, Dette er en formell utdanning i dokumentasjon og formidling av tradisjonell kunnskap, og er et resultat av Árbodiehtu-prosjektet. Den går deltid denne høsten og våren 2014, og gir til sammen 30 studiepoeng. Det er 17 studenter på kurset, som kommer fra både norsk, svensk, fisk og russisk side.

Studiet består av 3 deler, og er bygget opp som følger:

A: Teoretisk tilnærming til tradisjonell kunnskap, 5 studiepoeng

B: Metoder for dokumentering og formidling av tradisjonell kunnskap, 10 studiepoeng.

C: Tradisjonell kunnskap som grunnlag for forvaltning av ressurs i nordområdene, 15 studiepoeng

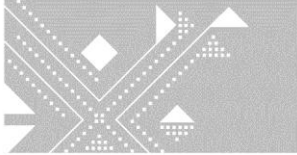
Bidra til innhenting og dokumentering, systematisering

Det er mange samiske miljøer som jobber med vern av samisk tradisjonell kunnskap, som jobber med dokumentasjon, forskning, videreføring, og formidling. Bl.a. gjøres mye bra arbeid ved samiske språk- og kultursentrene, samiske institusjoner, utdanningsinstitusjoner, skoler, barnehager og privatpersoner.

I Árbodiehtu-prosjektets mandat inngår det å bidra til å innhente, dokumentere og systematisere samisk tradisjonell kunnskap i Norge. I den sammenhengen ser vi at vår rolle er å være faglige veiledere og drive med kompetanseheving, og utvikle metoder for dokumentasjon, systematisering og formidling. En annen oppgave er å sammen med lokale samiske institusjoner og miljøer, kartlegge hva man ser behov av å dokumentere, og utarbeide en plan med ulike aktører i forhold til å favne ulike temaer, næringer og behov. Siden det samiske området er veldig stort så er det også behov for å lage en plan for hvordan få flest mulig områder med i arbeidet. Vi må altså etablere nettverk og utvikle den sammen med institusjoner og lokalsamfunn.

Kartlegge allerede innsamlet materiale

Árbodiehtu-prosjektet har også i sitt mandat fra FAD fått i oppgave å kartlegge og systematisere allerede dokumentert samisk tradisjonell kunnskap. Dette arbeidet påbegynnes i 2013 og skal resultere i en oversikt over hva slags kunnskap som er dokumentert, i hvilken form, og hvor det finnes. Dette vil da også være et ledd i det overordnede målet at beslutningsmyndigheter og ressursforvaltere skal kunne bruke tradisjonell kunnskap i sitt arbeid.

Web-portal for samisk tradisjonell kunnskap

Árbediehtu-prosjektet holder på å utvikle en interaktiv web-portal for formidling og lagring av samisk tradisjonell kunnskap. Målgruppene for et slikt informasjonssystem kan være samiske lokalsamfunn, nasjonale, regionale og kommunale administrative og politiske beslutningstakere, samt skoleverket. I samarbeid med Avinet AS holder vi nå på å utarbeide en prototype, der vi har brukt *jávredikšun* (vannskjøtsel) som eksempel.

Utfordringer

Sentrale utfordring framover er

- å få tradisjonell kunnskap til å bli anerkjent på lik linje med annen kunnskap (f.eks. vitenskapelig kunnskap)
- å implementere tradisjonell kunnskap i offentlig forvaltning og beslutningsprosesser
- videreføring av tradisjonell kunnskap til nye generasjoner
- å ta i bruk og videreformidle dokumentert tradisjonell kunnskap

Oppfølging av arbeid med immateriell kulturarv

Samisk høgskole og Árbediehtu-prosjektet har fått mandat fra Sametinget og regjeringen om å jobbe med samisk tradisjonell kunnskap i Norge, og er foreløpig også klar til å følge opp arbeidet med den delen av den immaterielle kulturarven som omhandler samisk tradisjonell kunnskap og biologisk mangfold.

I denne sammenhengen kan det også nevnes at Sametinget i 2012 tildelte Samisk høgskole et pilotprosjekt for et senter for samisk tradisjonell kunnskap. Tanken er at etter at Árbediehtu-prosjektet er over, så skal det foreligge en plan for opprettelse av et senter som skal videreføre arbeidet med samisk tradisjonell kunnskap i Norge.

Forventinger til arbeidet

- Levende kulturarv – ikke statisk
 - Forventer at UNESCO og Norsk kulturråd ikke jobber mot «konserverende» vern
- Synliggjøring av mulighetene og fordelene av å fremme samisk tradisjonell kunnskap og kultur gjennom UNESCOs konvensjon og UNESCOs kulturarvlister, spesielt med tanke på å anerkjenne tradisjonell kunnskap som kunnskap på lik linje med vitenskap, og også med tanke på sikre mulighetene for å praktisere kunnskapen.
- Hva slags tradisjonell kunnskap kan tenkes å komme på UNESCOs kulturarvlister?
 - Kun kunnskap som er forenelig med vitenskapelig kunnskap?
 - «Bærekraftig» (iht. definisjonen av immateriell kulturarv) ifølge hvem sin kunnskap?